

TÜRKİYE'DE SİYASAL PARTİ KÜLTÜRÜ

The Political Party Culture in Turkey

La culture de parti politique en Turquie

Doç. Dr. Nebi ÖZDEMİR*

ÖZET

Bu makalede, Türkiye'deki siyasal parti kültürü, sembol, giyim-kuşam, yeme-içecek, inanç, müzik-dans, dil-anlatım ve diğer uygulama alanları başlıkları altında toplanan unsurlardan hareketle, kültür bilimi bağlamında incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Türk kültürü, Türk siyasal parti kültürü.

ABSTRACT

In this article, Turkish political culture consisting of the elements in the field of symbol, clothes and finery, food and drink, belief, music-dance, language-narration and others has been analyzed in terms of cross-cultural studies.

Key Words

Turkish culture, Turkish political culture.

GİRİŞ:

Türkiye'deki halkbilimi çalışmaları 20. asrın başında olduğu gibi, 21.yüzyılın başında da hala sözlü edebiyat merkezli olarak yapıldığı gözlenmektedir. Sözlü edebiyat kapsamında incelenen türlerin büyük bir bölümü, değişen sosyo-kültürel yapı ve ihtiyaçlar nedeniyle yeni yaratmalarla zenginleştirilmediği düşünüldüğünde, halkbiliminin yeni açılımlara ihtiyacı olduğu kolaylıkla ifade edilebilir. Halkbilimciler, Fuad Köprülü'yu, Pertev Naili Boratav'ı tekrarladıkları ve zaten kısıtlı olan enerjilerini de Onlara övgüler düzerek harcadıkları sürece, akademiya ve toplumsal yaşamda konum kaybetmeye devam edeceklerdir. Doğanın "işlevini yitiren her türlü unsur yok olur" şeklindeki kanunu, halkbilimcilerin bir daha hatırlaması, yaşamsal bir önem sahiptir. Halkbilimi> Kültürbilimi dönüşümü kaçınıl-

mazdır.Halkbilimciler, ya birer kültürbilimciye dönüşüp yaşamın her türlü unsur ve alanına yönelecekler ya da kendilerini ve birbirlerini tekrar ederek yok olacaklardır.

Türk halkbilimcilerin, bu dönüşümü gerçekleştirebilmek için "şiddet, alkol bağımlılığı, medya, yaşlılık, gençlik, üniversiteli gençlik, çalışan çocuklar, sokak satıcıları, kadın kimliği, erkek kimliği, dulluk, bekarlık, futbol, site yaşamı, protesto, üretim, turizm, internet, karikatür dergileri, tütsü, para, cep telefonu, telefon kartları, mesaj kartları, yol edebiyatı, tatil köyü, fast-food, kolalı içecekler, zeytinyağı, sabun, Mülkiyelilik, mezuniyet töreni ve balosu, hemşehricilik dernekleri, veda partileri, moda, tişört baskıları, film afişleri, reklam panoları, açılış törenleri, şehir meydanı, alış-veriş merkezi, hipermarket, duvar yazıları ve resimleri, şirket kimliği, komşu ülke

* Hacettepe Üniversitesi, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi

kültürleri, deniz, ırmak, göl, havacılık, yatçılık, bar kültürü, halı çiftliği, yazı kültürü, kalem, hatıra para, anılar, işçi, işveren, köşe yazarlığı ve yazarları, vefat ilanları, kumar, dolar günleri” gibi konuları da, bir diğer ifadeyle yaşamın yaşanılan bölümünü de araştırmaları gerekmektedir.

Siyasal parti kültürü de, sadece siyaset bilimcilerin değil, aynı zamanda bütün kültürü araştırma konusu edinen halkbilimcilerin de araştırma sahasına girmektedir. Çünkü, herhangi bir siyasal parti kültürü, genel kültür bağlamında ya da potasındaki bir oluşumu ifade etmektedir. Bu güne kadar halkbilimi sahasında bu konuyla ilintili herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması, bu sahanın uzmanlarının ülke yönetiminde neden etkin olmadıklarının da nedenini açıklamaktadır. Bu çalışma, Türkiye’deki siyasal parti kültürünü, halkbilimi ya da daha doğru bir ifadeyle kültürbilimi bakış açısından analiz etmeyi hedeflemektedir. Temel Kavram ve Açıklama adlı bölümdeki değerlendirmelerde Güneş N. Berberoğlu (1997) ile Nejdet Atabek(2000)’in çalışmaları esas alınmıştır.

A. TEMEL KAVRAMLAR VE AÇIKLAMALAR:

Siyasal parti, “toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini, TBMM üyeliği ve özel konularına göre, mahalli idareler seçimleri yolu ile ve belirli görüşleri yönünde yönetmek, denetlemek ve etkilemek için sürekli çalışma amacını güden ve propagandaları açık olan kuruluş (13 Temmuz 1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 1. Maddesi); belli bir siyasi program üzerinde birleşmiş kişilerin bu programı normal seçim yoluyla gerçekleştirme amacını güderek kurdukları bir topluluk (Tunaya 1984); ortak görüşleri paylaşan insanla-

rın siyasal iktidarı ele geçirmek amacıyla kurdukları örgüt (Teziç 1976); bir program çerçevesinde siyasal kararları etkilemek ve bu amaçla siyasal iktidarı ele geçirmek üzere örgütlenmiş kuruluş(Kışlalı 1994)” şeklinde tanımlanmıştır. Yürürlükteki Siyasal Partiler Kanunu’nda ise “Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluş” şeklindeki siyasal parti tanımlamasına yer verilmiştir. “Siyasi, politik” kelimeleri ile eş anlamlı olarak kullanılan “siyasal” sözcüğü, ilk anlamı “seyislik, at idare etme, at işleriyle uğraşma” olan Arapça isim “siyaset”ten türetilmiştir (Türkçe Sözlük 1988:1317; Devellioğlu 1986: 1149). Fransızca bir kelime olan “parti” ise “ortak düşünce ve görüşteki kişilerin oluşturdukları siyasi topluluk; fırka” şeklinde anlamlandırılmıştır (Türkçe Sözlük 1988:1164). Siyasal partiler, “belirli bir ya da daha çok görevi olan, sürekli, toplu olmakla birlikte alt birimleri mesafeli olabilen, üyelerinin gönüllü ya da belli amaçlara ulaşabilmek için zorunlu olarak katıldıkları, şartlı üye kabul eden, örgütlenmiş davranışların hakim bulunduğu, tüm toplum etkilerine kısmen ya da bütünüyle açık, üyeleri üstünde sınırlı baskı olanaklarına ve farklı birleşme derecelerine sahip olabilen grup”(Bozkurt 1975: 81-82) şeklinde açıklanan örgütün biçimsel olan (olmayanlar aile, arkadaş grubu vb.) kümesinde yer alırlar. Siyasi

partiler, çeşitli açılardan kar amacı gütmeyen sivil toplum örgütleri veya gönüllü örgütlerdir (Atabek 2000: 2).

Çeşitli amaçlar doğrultusunda bir araya gelme ve bir kişinin liderliğinde kitlesel tavırlar geliştirerek hareket etme, iktidar mücadeleleri yapma, otoriteye sahip olma çabalarına tarım toplumundan bilgi toplumuna geçişin her aşamasında rastlamak mümkün olmakla birlikte, modern anlamda siyasal partiler 19. asırda "oy hakkının genişletilmesini" Avrupa'dan önce gerçekleştiren Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. A.B.D.'de 18. yüzyıl sonlarında anayasa oluşturma çalışmalarında başlayan federalist- antifederalist mücadelesi, zamanla Cumhuriyetçiler ve Demokratlar olarak iki büyük eğilime dönüşmüştür. Batı'da ise kapitalist ekonominin doğuşu ile ortaya çıkan burjuva sınıfı ile aristokratlar arasındaki iktidar mücadelesi, siyasal partilerin doğuşunda temel faktör olarak işlev görmüştür (Berberoğlu 1997: 5-6). 1850 yılına kadar, Amerika Birleşik Devletleri hariç, dünyanın hiçbir ülkesinde günümüzdeki anlamıyla siyasal parti bulunmuyordu (Duverger 1993: 15; Atabek 2000:32).

19. asrın ortalarındaki bazı azınlıkların ulusal bağımsızlığı elde etmek amacıyla kurdukları siyasal örgütlenmeler dışarda tutulursa, Türkiye'de kurulan ilk siyasal partiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ortaya çıkan çeşitli siyasi örgütlerin devamı olarak ortaya çıktılar. Örneğin 1889 yılında I.Meşrutiyet döneminde II.Abdülhamid'e tepki olarak kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1913'te düzenlenen bir kongre ile siyasal parti durumuna geldi. 1909 tarih ve 310 Sayılı Cemiyetler Kanunu, Türkiye'de siyasal partilerle ilgili ilk yasa olarak kabul edilmektedir.

II.Meşrutiyet döneminde ise İttihat ve Terakki'ye muhalif olanlar, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı kurmuşlardır. Teziç, Türkiye'de yasal zemine dayalı ilk siyasi partilerin 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'in yarattığı özgürlük ortamının ürünü olduğunu belirtir (Teziç 1976: 27-30). Bununla birlikte 1913-1918 yılları arasındaki İttihat ve Terakki Partisi yönetimi, Türkiye'nin ilk tek partili dönem denemesi olarak kabul edilmektedir. I.Dünya Savaşı'nın sonucunda ülkenin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalması üzerine, Redd-i İlhak ve Müdafai Hukuk cemiyetleri ortaya çıktı. Sivas Kongresi ile birlikte bu cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti" adı altında birleşti. Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti, Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasından ve yeni Türk Devleti'nin kurulmasından sonra Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1923 yılında kurulan Halk Fırkası'nın örgütsel zemini olarak işlev gördü. Bu cemiyetin taşra örgütü, Halk Fırkası'nın yerel birimlerine dönüştürüldü. Yeni Türk Devleti'nin ilk siyasal partisi ise Halk Fırkası (10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935'te Cumhuriyet Halk Partisi adını aldı) adıyla 9 Eylül 1923 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün başkanlığında kurulmuştur. Bu dönemde çıkarılan (15 Ekim 1923 tarihli) 335 Sayılı Yasa, 20 Aralık 1923'te kabul edilen 387 Sayılı Yasa ile değiştirilmiştir. Bu yasa 1938 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1923'ten 1945'e kadar geçen tek partili dönemde 1924 ve 1930 yıllarında çok partili döneme geçiş denemelerine girişilmiş, ancak bu girişimler başarıyla sonuçlanmamıştır. 28 Haziran 1938'de çıkarılan 3512 Sayılı Dernekler Yasası'nda, çok partili döneme geçiş için gerekli olan düzenlemeler 4119 (5 Hazi-

ran 1946) Sayılı Yasa ile yapılmıştır (Atabek 2000: 34-35; Kışlalı 1999: 248-249; Eroğlu 1990: 118-223; Kabasakal 1991: 19; Atik 1994: 23)

7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti'nin kuruluşuna kadar, Cumhuriyet Halk Fırkası, tek parti niteliğini devam ettirmiştir. Ancak burada Temmuz 1945 yılında kurulan Milli Kalkınma Partisi'ni de unutmamak gerekir. Nitekim 1950 Genel Seçimleri'yle birlikte yönetim el değiştirmiş ve Demokrat Parti iktidara gelmiştir. 9 Temmuz 1960 günü halk oylaması ile kabul edilen 1961 Anayasası kapsamında siyasal partiler ilk kez anayasal bir statüye kavuşmuşlardır. Türkiye'de 1965 ve 1983 yıllarında yeni siyasi parti yasaları çıkarılmıştır. 1946 yılından bu yana pek çok siyasi parti kurulmuştur.

Siyasal kültür kavramı, "toplumu oluşturan bireylerin benzer siyasi tutum, davranış ve değerlere sahip olmasıyla ortaya çıkan toplumsal kültürün bir alt sistemidir" şeklinde açıklanmıştır (Berberoğlu 1997: 15-16). Erol Mutlu ise siyasal kültürün "bir siyasal sistem içindeki normlar, inançlar, değerler ve tutumlar"dan oluştuğunu belirtmiştir (Mutlu 1994: 199). Siyasal partiler, daha önce belirtildiği üzere "biçimsel örgütlerdir". Bu nedenle siyasal parti kültürü, aynı zamanda örgüt kültürü bağlamında da açıklanabilir. Araştırmacılar, örgüt ve kültür kavramlarının eskiliğine karşın, "örgüt kültürü" kavramının yeni kullanılmaya ve incelenmeye başlandığını belirtirler. Pettigrew'in *Administrative Science Quarterly*'de 1979 yılında yayımlanan "Örgüt Kültürleri Üzerine" adlı makalesi, örgüt kültürü çalışmalarının başlangıç yazısı olarak kabul edilir. 1980'li yıllarda ise bu türden çalışmaların sıkça yayımlandığı görülür. *Business Week*'in

Ekim 1980 ve *Fortune* Dergisi'nin Mart 1982 sayılarındaki yazılarla, örgüt kültürü, akademiya dışındaki çevrelerde de tartışılmaya başlanır. Bu kavram, antropoloji, yönetim bilimi, iletişim bilimi, sosyal psikoloji gibi alanlarda çalışanların temel araştırma konusu haline gelir (Yağmurlu 1997: 717). Siyasal partiler varlıklarını sürdürebilmek için kültürel geleneklere sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle de siyasal partilerin anlaşılması, onların yaşadıkları ve yaşattıkları kültürlerinin bilinmesine bağlıdır (Alemdar ve Erdoğan 1994: 170). Siyasal parti kültürü "ilgili parti üyelerince paylaşılan tutum, davranış, alışkanlık ve kabuller"den meydana gelir. Kozlu'nun örgüt kültürünü açıklarken kullandığı "örgüt kültürü deyince örgütün temel değerleri, inançları, liderleri, kahramanları, törenleri, öykü ve efsaneleri akla gelir; örgüt kültürünün görülebilen ve görülemeyen boyutları vardır: semboller, sloganlar, giysiler, törenler vb. örgütün görülebilen boyutundaki, paylaşılan değerler, olaylara ve insanlara yaklaşım biçimi de görülmeyen boyutundaki unsurlara birkaç örnektir; örgütün kültürel yanının anlaşılabilmesi için kültürün gözlemlenebilen unsurlarından yararlanmak gerekir" şeklindeki değerlendirmeler, "siyasal parti kültürü" için de geçerlidir. (Kozlu 1988:64; Atabek 2000: 27). Burada vurgulanan örgütün, yani siyasal partinin görülebilen unsurlarının belirlenmesi ve incelenmesidir. Özalp, Koparal ve Berberoğlu(1998: 117)'ndan atfen Atabek, örgütün-siyasal partinin; aşağıdaki açıklamalarda örgüt yerine siyasal parti terimini kullanılmıştır- görülebilen unsurlarını aşağıdaki şekilde sıralar ve açıklar:

Seremoniler, siyasal parti üyelerinin partilerine ait mitleri, sembolleri ve

kahramanları kutladıkları özel olaylardır. Törenler, özel bir fikrin iletilmesi veya belli bir amacın gerçekleştirilmesi için yapılan seremonik aktivitelerdir. Ayinler, kültürel değerleri ve normları yerleştirmeye yöneleli düzenli olarak yapılan hareketler ve törenlerdir. Hikayeler, derin kültürel değerleri ve normları aktaran geçmişteki olaylardır. Mitler, açıklanması karmaşık ve zor olan aktiviteleri ve olayları açıklamaya yardımcı olan masalvarı hikayelerdir. Kahramanlar, siyasal partinin değerlerini ve kültürünü kendi başarılı kişiliklerinde karakterize edip sergileyen insanlardır. Süperstarlar, siyasal partide ve onun kültürel yapısında ulaşılacak en üst limitleri kendi kişiliklerinde toplayan ve sergileyen sıradışı bireylerdir. Semboller, siyasal parti üyelerinin karmaşık fikirleri ve duygusal mesajları birbirlerine aktarmasını sağlayan ve özel anlam taşıyan objeler, hareketler ve olaylardır. Lisan, siyasal partinin kültürünü yansıtan kelime ve semboller topluluğudur (Atabek 2000:27-28).

Genel olarak örgüt ve özel olarak da siyasal parti kültürü “bir siyasal partide çalışanların tutum, inanç, varsayım ve beklentileri ile bireylerin davranışlarını ve bireylerarası ilişkileri belirleyen faaliyetlerin nasıl yürütüldüğünü gösteren normlar demetidir (Erengül 1997:25); parti üyelerinin benimsedikleri ve paylaştıkları değerler ile inançlar olup, aynı zamanda bunları ileten simge, tören, öykü ve efsanelerin toplamıdır (Kozlu 1988: 63); partide insanların nasıl davranması ve birbirini nasıl etkilemesi gerektiğini gösteren, işlerin nasıl yürütüldüğünü gösteren paylaşılan inançlar, tutumlar ve beklentiler modelidir (Armstrong 1990: 206)” şeklinde tanımlanmakta ve açıklanmaktadır. Atabek, bu ta-

nımların ortaklıklarından hareketle örgüt kültürünün, dolayısıyla siyasal parti kültürünün, tıpkı genel kültür bütününe oluşturan diğer gelenekler gibi, “öğrenilebilir, paylaşılabilir ve aktarılabilir bir olgu” olduğuna vurgu yapar (Atabek 2000: 28). Her toplumun kendine özgü bir kültürü olduğu gibi, her siyasal partinin de kendine özgü bir kültürü bulunmaktadır. Bu kültürel yapı, partilerin üst-yönetimlerinde oluşturulabildiği gibi, zamanla kendiliğinden de gelişebilir ve biçimlenebilir. Bir siyasal partide oluşan kültür, partinin bütün unsurlarını etkiler.

Mahmut Oktay (1996: 101), İletişimciler İçin Davranış Bilimlerine Giriş adlı eserinde örgüt, dolayısıyla siyasal parti, açısından kültürün üç boyutunun dikkate alınması gerektiğini vurgular. Bunlar:

1. Örgüt/Siyasal parti, içinde bulunduğu toplumun ve grubun kültürünü büyük ölçüde yansıtmaktadır.

2. Örgüt/Siyasal parti üyeleri kendilerinin mensup oldukları grubun (ırk, yöre, etnik grup vb.) kültürünü örgüte taşırlar.

3. Her örgütün/Siyasal partinin, içinde yer alan üyelerinden ve toplumun genel kültürel yapısından büyük ölçüde bağımsız bulunan kendi örgüt-siyasal parti kültürü vardır.

Örgüt ve dolayısıyla siyasal parti kültürünün açıklanmasında değişik paradigmlar bulunmaktadır. Bu kapsamdaki tutuculara göre örgüt/siyasal parti kültürü örgütün sahip olduğu bir değişkendir ve örgüt/siyasal parti yöneticilerince yönlendirilebilir. Onlar, örgütün/siyasal partinin amaçlarına uygun bir kültürün yaratılmasının “verimlilik ve etkinlik” için önemli olduğunu vurgularlar. Radikaller ise örgüt/siyasal parti yö-

neticilerinin söz konusu kültürü tam olarak belirleyemeyeceğini ve biçimlendirilemeyeceğini ileri sürerler (Meek 1988 ve Smircich 1983'ten atfen Atabek 2000: 28-29).

Nasıl ki toplumda bir üst kültür ve bunun altında da alt-kültürler söz konusu ise, siyasal partilerde de baskın bir kültür ve yine bu baskın kültürün altında çeşitli alt-kültürler bulunmaktadır. Siyasal partilerdeki baskın kültür, parti üyelerinin büyük bir bölümü tarafından paylaşılan duygu, düşünce ve pratikleri içerir. Her siyasi partinin güçlü ya da zayıf bir kültürü vardır. Güçlü parti kültürü, söz konusu partinin üyelerinin büyük bir bölümünce paylaşılan parti kültürü türüdür. Zayıf siyasal parti kültürü ise, ilgili siyasal partinin üyeleri üzerinde istenilen derecede biçimlendirici ve yönlendirici etkiye sahip değildir. Aynı şekilde bazı siyasal partilerin kültürleri, sözü edilen siyasal örgütün amaçlarına hizmet etmeyebilir. Burada bilinçsiz bir siyasal parti kültürünün varlığı bahsedilebilir. Kozlu(1988: 75-76)'ya göre bu tür bir kültürün egemen olduğu bir siyasal partide (Kozlu, bu yorumu örgüt bağlamında yapmaktadır) siyasal parti kültürünün öneminin kavranmamış, gerekli değerlerin belirginleştirilmemiş ve inançların aşılınamamış, üstün niteliklere sahip lider ve kahramanların yetiştirip yüceltilememiş, ve en önemlisi bütün bu oluşumlar için gerekli öykü, efsane ve törenlerin yaratılamamış olduğunu vurgular.

Nejdet Atabek, çeşitli kaynaklardan yararlanarak (Varol 1989: 200-201; Özalp vd. 1998: 109) oluşturulan örgüt, dolayısıyla siyasal parti kültürünün işlevlerini aşağıdaki şekilde sıralamaktadır (Burada örgüt yerine sayısal parti terimi kullanılmaktadır)

1. Siyasal partide ortak paylaşılan değerlerin daha sonraki kuşaklara aktarılmasını sağlar ve böylece siyasal partinin sürekliliğine katkısı olur.

2. Siyasal partinin üyelerini motive edebilir.

3. Güçlü bir kültür sayesinde politika kitapçıklarına, siyasal parti şemalarına, ayrıntılı kurallara ve bunlarla ilgili dökümanlara daha az gerek duyulur.

4. Siyasal parti üyelerinin yaşamına anlam katıp onu zenginleştirebilir.

5. Siyasal partinin istikrarına, varlığını sürdürmesine ve sürekliliğine katkı sağlar.

6. Her siyasal partinin kültürü, onu diğerlerinden farklı kılar.

7. Siyasal parti üyeleri için bir kimlik oluşturur.

8. Siyasal parti üyeleri, partiye daha fazla bağlanarak, siyasal partinin yararına özveride bulunabilirler.

9. Siyasal parti üyeleri arasındaki dayanışmayı artırır.

10. Siyasal parti üyelerinin tutum ve davranışlarını hem biçimlendirir, hem de onlara rehberlik eder (Atabek 2000: 30).

Kültürün yakın dönemlerde en rahat gören tanımlarından biri, "kültür, iletişimin bir ürünü" olduğu şeklindedir. Bu bağlamda siyasal parti kültürü, parti üyeleri arasındaki ilişki ve iletişimin bir ürünüdür. Diğer taraftan da oluşturulan kültür, parti üyelerinin ilişki ve iletişim biçimini de belirler. Siyasal parti üyeleri arasındaki ilişki ve iletişimin başarısı, doğrudan ilgili partinin bütünlüğünü, ortak hareket yeteneğini ve dolayısıyla da partinin başarısını etkiler. Başarılı bir örgüt içi iletişime ve barışa sahip bir siyasal parti, üyelerinin dışındakilere de kolaylıkla ve etkin bir şekilde kendini anlatabilir. Keza böyle bir

parti, genel seçmen kitlesinin karar verme sürecinde kendisi hakkında olumlu yargıların oluşmasını sağlayarak avantaj elde edebilir.

B. TESPİTLER VE DEĞERLENDİRMELER:

Kültür ve siyaset arasındaki ilişki çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Kültürbilimi kapsamında incelendiğinde söz konusu ilişkinin aşağıda belirtilen boyutlarının öne çıktığı görülür:

Kültürbiliminin köken bilim dalı folklorun ortaya çıkmasında ve bağımsızlığını kazanmasında, kültürel unsurların siyaset alanında kullanılması etkili olmuştur. Nitekim siyaset bilimi alanında siyaset kültürünü konu edinen çalışmaların yakın dönemde gerçekleştirilmesine karşılık, kültürün siyasal amaçlarla ya da bir diğer ifadeyle kültürün siyasal alanda kullanımı yeni bir olgu değildir. Özellikle son üç asırlık dönem içinde misyonerlik, sömürgecilik ve yayılcılık faaliyetleri, kültürel unsurların derlenmesi ve kullanılması zemininde gelişmiş ve gerçekleştirilmiştir. Coğrafi keşiflerin Avrupa toplumlarında yarattığı dönüşümlere, Rönesans ve Reform hareketlerinin Avrupalının yapısında ve düşünce dünyasında yarattığı köklü değişikliklere ve Romantizm akımının halka ve başta halk edebiyatı olmak üzere halkın ürünlerine rağbeti artırdığına, Alman filozofu J.G.Herder'in "milliyet, milli ruh, halk edebiyatı, milli edebiyat, milli kimlik" konularında yegane başvuru kaynağı olarak halkı göstermesine, Fransız İnkılabı ile "halk hayatının araştırılmasına ve milliyetin tespitinin önem kazanmasına" ve Evrim Teorisi'nin milletleri geçmişlerini arayıp bulma ve öğrenmeye sevkmesine işaret eden Prof.Dr. Dursun Yıldırım, ideolojinin halkbilimi çalışmalarındaki öne-

mini aşağıdaki sözlerle vurgular:

"Folklor, bu ortam (önceki cümlede bahsedilen) içinde vücuda gelen araştırmalar arasında doğar ve kendine bir yön çizmeğe çalışır. 19. yüzyılın milliyetçilik ve sömürgecilik hareketleri, folklor kavramı etrafında kümelenen araştırmalara yeni boyutlar kazandırır. Milli ve milletlerarası nitelikli ideolojilerin geliştirilmesinde folklor ürünlerinden geniş ölçüde istifade edilir." (Yıldırım 1994: 2)

Geçen asırdaki Almanya ve İtalya'daki nasyonalist, Sovyet Rusya ve Doğu Bloku Ülkeleri'ndeki sosyalist yönetimler tarafından ve daha da önemlisi, Türkiye Cumhuriyet Devleti'nin kuruluş ve gelişim dönemlerinde olduğu gibi, ulusal kurtuluş hareketleri ve ulus devletlerin kurulması ve geliştirilmesi kapsamında kültürel unsurlar ve araştırma verileri etkin bir şekilde kullanılmıştır (Bu konuda geniş bilgi için bkz. Oinas 1993: 3-13; Greenway 1995:2-9; Çınar 1994 a: 45-51 ve 1994 b: 10-19; Karasubaşı 1995:51-53; Çobanoğlu 1999: 165-170; Yıldırım 1994: 2-15 ve 1998: 61-67). Farklı, bazen de istenmedik amaçlara hizmet etse de bütün bu çabalar, folklorun dünyada bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Siyasal bağlamda kültürel unsurların değerlendirilmesi, önceki paragrafta açıklandığı üzere olumlu yanının yanında, olumsuz sonuçlar da doğurmuştur. Kültürün ideolojik yönlerdirme ve yönetme faaliyetlerinde kullanılması, "milleti bir arada tutan üst kültürün oluşumunu engellediği gibi, folklorun da bilimsel bir nitelik kazanmasını ve akademiya gelişimini geciktirmiştir. İspanya örneğinde olduğu gibi, çeşitli ülkelerde yerel kültür çalışmaları, ayrılıkçı hareketlere zemin hazırlar kaygısıyla engellenmiş

ya da giyim-kuşam, dans-müzik gibi birkaç alanla sınırlandırılmıştır (Gillmor 1993: 3-8; Rivas 1995: 40-43). Yine, önceki paragrafta ifade edilen “siyasal amaçlar doğrultusunda kültürel unsurlardan yararlanma” olgusu, diğer bir açıdan bakıldığında kültürün doğal gelişimini ve bilimsel/tarafsız bir şekilde araştırılmasını engelleyerek olumsuz bir durumun ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Sosyalist rejimin Birlik içindeki Kazak, Kırgız, Özbek vd. Türk devlet ve topluluklarının kültürleri üzerindeki etkisi bu türdendir. Aynı şekilde yönetimi elinde bulunduran grupların, yerel kültürlerin genel üst kültürü yaratmasına olanak tanımayarak (Atatürk’ün bu bağlamdaki yorumu ve yaklaşımı, O’nun büyüklüğünü ve üstün devlet adamı niteliğini bir kez daha gözler önüne sermektedir) kendi kültürlerini baskın hale getirme çabaları da halkbiliminin ve kültürün doğal gelişimini etkilemiştir. Bütün bu değerlendirmeler siyasal bağlamda kültürün ve dolayısıyla halkbiliminin “kullanılması” madalyonun diğer yüzünü açıklayıcı niteliktedir.

Araştırma alanı olarak değerlendirildiğinde siyasetin de kendi başına bağımsız bir kültürel alan oluşturduğu, giriş bölümünde açıklanmıştı. Siyasal parti kültürü, siyaset kültürü, örgüt kültürü gibi terimler, bağımsız bir alt kültürel alanı ifade ve işaret etmektedir. Belki de genel kültürün en dinamik ve etkin alanlarından birini siyasi kültür oluşturmaktadır. Toplumı yönlendirme gücünü elinde bulunduran siyasetçilerin, kültürü de biçimlendirme yeteneğine sahip olmaları doğaldır. Ayrıca, daha önceki değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, siyasal alandaki kültürel oluşumların zeminini de genel kültür potası olduğu hatırlanmalıdır. Bir başka ifadeyle

Türkiye’deki siyasal parti kültürleri, Türk kültürünün siyasal düzeledeki çeşitlemelerinden ibarettir. Kültür bilimi, üst kültürle birlikte, bu üst kültürü oluşturan kesimlerin alt-kültürlerini de incelemektedir. Bu açıdan bakıldığında siyasetçilerin ya da siyasal alan içinde oluşturulan alt-kültürlerin/ parti kültürlerinin de kültürbilimciler tarafından araştırılması gerekmektedir. Keza böyle bir yaklaşım, halkı ve kültürü sadece kırsala hapsedmekte ısrar eden zihniyetin de terkedilmesi anlamını taşımaktadır. Sonuç olarak halkbilimciler, siyasal parti kültürünü araştırma alanlarına dahil ederek kendileri için kaçınılmaz olan dönüşümü bir noktadan başlatmış olurlar. Bu kapsamda yapılacak kültürbilimi çalışmaları, Türkiye’de arzulanan, köklü siyasal parti kültürlerinin de yaratılmasına yardım edecektir. Bir diğer ifadeyle siyaset, halkbiliminin>kültürbiliminin, halkbilimi>kültürbilimi de siyasetin gelişimini sağlamaya devam etmektedir. Bunun araştırılması ülkenin gelişmesine sanılandan daha büyük katkılar sağlayacaktır.

Türkiye’de siyasal parti kültürü, pek çok unsurdan oluşmaktadır. Bu çalışmada “amblem, giyim-kuşam, yemek-içecek, inanç, müzik, dans, dramatik gösteri, anlatı, ve karşılama-uğurlama töreni, selamlama, el öptürme gibi tören ve uygulamalar”la ilgili tespit ve değerlendirmeler sunulacaktır.

a. Semboller (Amblem, rumuz, rozet vb.) Alanı:

Türkiye’de siyasal parti kimliğinin en belirgin ve etkili alanını semboller oluşturmaktadır. Her parti kendi, kimliğini açıklayıcı nitelikte sembollere ihtiyaç duyar. Sembollerin yaratımı, partilerin kuruluş aşamalarında parti program ve tüzüklerinin oluşturulması ve yazımı

kadar önemsenen bir faaliyet alanıdır. Çünkü, seçmen veya aday partinin ilk izlenimi üzerinde bu tür sembollerin etkisi büyüktür. Etkili bir sembol, bilhassa sözel-görsel kültürün etkisi altındaki halk üzerinde kolaylıkla sempati yaratabilir. Semboller, hedef kitlesi olan halkla siyasal partilerin daha kolay, hızlı ve istedik bir şekilde iletişim kurmalarına olanak sağlar.

Sembollerin görünen ve görünmeyen olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Günümüzde görünen boyutun hazırlanması, grafik sanatçıların çalışma sahasına girmektedir. Görünmeyen, diğer bir ifadeyle anlamsal alan ise, parti kurucularının yaratıcılığının ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuçta partilerin sembollerine, bir açıdan parti kültürünün bir yansıması ve diğer taraftan da parti kültürünün ve dolayısıyla kimliğinin oluşturulmasını sağlayan önemli bir araçtır. Bu nedenle parti sembollerinin araştırılması, parti kültürünün ve kimliğinin ortaya çıkarılması amacına da hizmet etmektedir. Aşağıda parti amblemleri ile ilgili olarak, konunun önemini belirtmek amacıyla çeşitli değerlendirmelerde bulunulacaktır. Türkiye’de yaklaşık yarım asrı geçgin bir dönemdeki ürünleri içeren bu alanın zenginliği ve çeşitliliği, kültürbilimcilerin dikkatini çekecek yeterliliktedir.

Türkiye’de tek partili dönemde ve çok partili dönemin başlarında siyasal partiler, “ok ile parti adlarının baş harflerinden oluşan” amblemleri kullanmışlardır. Daha sonraki dönemlerde parti amblemleri, Amerika Berleşik Devletleri’ndeki gibi, bazı hayvanların sembollerinden hareketle yaratılmaya başladı. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri, siyasal partilerin afişlere büyük önem verdiği ilk seçimdir. Bu seçimlerden itibaren siya-

sal partililer, amblem, rumuz, rozet ve afişlerini daha kaliteli ve ilgi çekici hale getirmek için çaba sarfettiler. 1970’li yılların ortalarına kadar bu tür unsurların hazırlanmasında ressamlar ve partideki meraklı ve yetenekliler görev aldılar. Bu tarihten itibaren de grafik sanatçıları, siyasal parti amblemlerini hazırladılar. Özellikle 1987 Genel Seçimleri’nden sonra, teknoloji ve iletişim alanlarındaki hızlı gelişmenin de etkisiyle siyasal kampanyalarda medyanın öne çıkması, bu tür görsel unsurların önemini bir kat daha arttırdı. Özellikle yazılı kültür geleneğinin yaygın olmadığı bölgelerdeki, bir diğer ifadeyle yazılı kültür geleneğini tam olarak özümsemeyen elektronik kültür ortamında (burada esas olarak televizyon kastedilmektedir) yaşamaya başlayan toplum kesimleri üzerinde, başta amblem olmak üzere diğer görsel araçların etkisinin büyük olduğu araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır. Nitekim aşağıdaki anekdot, bu konuyu açıklar mahiyettedir:

Genel seçimler öncesinde bağımsız adaylardan biri “Her partinin amblemi var. Kimisi yunus, kimisi arı, kimisi de horoz amblemi kullanıyor. Bizim halkımızın büyük bir bölümü cahildir. Parti adını bilmeseler bile o hayvan amblemleri sayesinde oylarını istedikleri yere atıyorlar? Bağımsız aday olarak ben de amblem kullanmak istiyorum.” diyerek Yüksek Seçim Kurulu’na başvurmuştur.

1990’lı yıllar ise siyasal partilerin seçim ve diğer parti içi faaliyetlerinde görsel öğelerin hakimiyet dönemini oluşturmaktadır. Çok partili dönemin ilk yıllarındaki özentsizlik yerini 1990’lı yıllarda ayrıntılı çalışmalara bırakmıştır. Baskı tekniğinin gelişmesi, renkli medyanın politik yaşamdaki önemi kavrandıktan sonra, amblemler ve afişlerdeki

renk ve desen unsurları belirginleşmiştir. 1940 ve 1950'li yılların siyah beyaz, yazı esaslı ve basit desenli amblemleri yerini, renkli ve grafik sanatçısı elinden çıkmış amblemlere bıraktı. Ancak bütün bu gelişmelere karşın, "logoları-amblemeleri-, akılda yer eden, zamanın yüklediği işaretler olarak" tanımlayan grafik ve tasarım sanatçısı Bülent Erkmen kendisiyle yapılan bir söyleşide, Türkiye'deki siyasal parti amblemlerini kötü tasarımı örnekleri olarak niteler. "Renkler, harfler ve çerçeve birbirine karışmış; kötü desenli; dağınık zeminli; orantısız; yazı tipleri ve harf aralıkları sorunlu; yazı ve resim uyumsuz ve orantısız; logo unsurları anlamsız ve özentisiz yerleştirilmiş; renklerde degrade-rengin koyu tondan açık tona doğru değişimi- var; amblemlerin farklı renklerde çeşitlendirilmiş (amblemlerin değişmez renklerden oluşmasına karşın); yazıların noktaları sorunlu" sözleriyle Erkmen, Türkiye'deki siyasal parti amblemlerini/logolarını çağdaş/modern tasarım anlayışından uzak olduğunu vurgular (Ulugay 2002).

Türkiye'de siyasal partilerin ad almaları, amblem, rumuz, rozet ve benzeri işaretler kullanmaları yasalarla düzenlenmiştir. Nitekim, 2820 Sayılı Siyasal Partiler Yasası'nın 3821 Sayılı Yasa ile değişik 96.Maddesi'ndeki "Anayasa Mahkemesi'nce temelli kapatılan veya siyasal parti sicilinde kayıtlı bulunan siyasal partilerin isimleri, amblemleri, rumuzları, rozetleri ve benzeri işaretleri başka bir siyasal partice kullanılamayacağı gibi, daha önce kurulmuş Türk Devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve flamalar da siyasal partilerce kullanılamaz" ile 3 Temmuz 1992 tarihinde kabul edilen 3821 Sayılı Yasa'nın 6. Maddesi'ndeki "Kapatılan siyasal partilerin

devamına karar verilmesi durumunda, bu siyasal partilere aid ad, rumuz, amblem, rozet ve benzeri işaretler kullanılarak başka bir siyasal parti kurulamaz. Bu Kanun gereğince, siyasal parti malvarlığının birden fazla partiye devredilmesine ilişkin kararda malvarlığının hangi partilere, hangi oranlarda devredileceği ve ad, rumuz, amblem, rozet ve benzeri işaretlerin de hangi parti tarafından kullanılacağı açıkça belirtilir. İşaretleri kullanma hakkı verilen parti, ad, rumuz, amblem, rozet ve benzeri işaretleri altı ay içinde kullanmadığı takdirde bunların herhangi bir siyasal parti tarafından kullanılması serbesttir." şeklindeki ifadeler, özellikle semboller alanındaki karışıklıkları giderme amacını taşımaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Karar Günü: 14.6.1993, Karar Sayısı: 1993/1, Esas Sayısı: 1993/1 ile belirtilen yasaları ihlal ettiği için bir siyasal partiyi ihtar etmiştir.

Türkiye'deki siyasal partiler, yukarıda belirtilen yasalar doğrultusunda, daha çok hayvan, eşya ve göksel unsurları amblem olarak kullanmışlar ve kullanmaya devam etmektedirler. "At, arı, yunus, horoz, jaguar, aslan, güvercin, kartal(çift ya da tek başlı kartal), kelebek, uğur böceği, koç, kurt, ceylan"(Yılmaz 2001) siyasal partilerin amblemlerini süsleyen hayvanlardır. Kartal ve jaguar dışındaki hayvanların Türk gündelik yaşamında yararlı, evcil hayvanlar olarak bilinmesi, ilgili siyasal partilerin olumlu izlenimler yaratmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca Türk kültüründe at, kurt, yunus, güvercin, kartal motiflerinin önemli olduğu mit, destan ve hikaye gibi anlatılardan kolaylıkla anlaşılabilir. Türk tarihinde ve kültüründe "kartal yuvasında doğan Türk şato hükümdarı, kartal'dan ve kurttan türeyiş, yiğidin

yoldaşı ve denizden yahut dağdan gelen at, yarı at-yarı insan bir yaratıktan türeme vb.” motiflere rastlanması, siyasal partilerin bu tür hayvanları sembol olarak seçerken bilinçli davrandıklarının işareti olarak kabul edilebilir. Siyasal partiler, bu tür semboller aracılığıyla zamansal ve kültürel derinliği yakalamak istemişlerdir. Yine bu hayvanlardan bazılarının 12 Hayvanlı Tarihi Türk Takvimi’nde ve Oğuz boylarının ongunları(armaları)ndan olması, bu değerlendirmeleri desteklemektedir(Ögel 1993-1995; Gökay 2000 vd.).

Türkiye’deki siyasal partilerin amblemlerini süsleyen diğer bir kümeyi de göksel unsurlar oluşturmaktadır. “hilal, yıldız, güneş, ateş, dünya” gibi eski Türk toplumundaki Gök-Tanrı İnancı ve kozmogonisinde geniş bir şekilde yer alan motifler, 20 ve 21. yüzyıl Türk siyasi parti amblemlerini süslemeye devam etmektedir. Aynı şekilde İslam medeniyetine girerek Osmanlı Kültürü gibi, özgün bir kültür yaratan ve daha sonra da modern Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkler, bu göksel motiflerin anlam dünyasını zenginleştirmişlerdir. Yıldız sayılarındaki çeşitlemeler gibi gündelik ek anlamlar verilse de, siyasal partiler bu türden göksel unsurların Türk kültüründeki anlamlarına sadık kalmışlardır.

“Gül, ağaç, buğday başağı ve zeytin dalı”, Türkiye’de siyasal partilerin amblemlerinde yer alan bitkisel alanla ilgili motiflerdir. “Bolluk-bereket ve barış” sembolleri olarak dünyadaki pek çok kültürde yer alan başak ve zeytin dalı, aynı anlamlarıyla Türk siyasal kültürüne taşınmıştır. Gül motifi ise Türk kültürünün pek çok alanında kullanılmıştır. “Divan Şiiri’nde en çok söz edilen çiçek; Cennet çiçeği; tazelik, incelik ve güzel koku sembolü olması ve Hz. İbrahim ateşe atıldı-

ğında, ateş mekanının gül bahçesine dönüşmesi” dinsel anlatılarda yer alması gülün, Türkiye’deki siyasal partiler tarafından “manevi değerlerin sembolü” olarak amblemlerde yer verilmesine gerekçe oluşturmuştur (Pala 1989: 366-368).

Türkiye’deki siyasal partiler, bazen de insanı ve insan uzuvlarını kendilerine sembol olarak seçmişlerdir. “Genç kız ve erkek, el, yumruk, ve kalp”, bu bağlamda değerlendirilen insanı unsurlardır. Bu semboller, “kötü yönetime dur, geleceği düşünme ve sevgi” iletilerinin kitlelere ulaştırılmasında araç olarak kullanılmıştır.

Amblemlerin hazırlanmasında ana motif ya da zemin olarak “ok, şemsiye, terazi, ampül, çark, meşale, kitap, anahtar (kapı ve tamir işlerinde kullanılan anahtar)kalem, Türkiye haritası, petek, çekiç” gibi çeşitli eşyalarla ilgili sembollerden de yararlanılmıştır. Bu tür amblemler, okun ve terazinin dışında, Türkiye’deki siyasal parti amblemlerinin belki de en güncel kaygılarla yaratılanlarıdır. Amblemlerde yer alan bu türden sembollerle “eşitlik, adalet, kardeşlik, verimlilik” gibi olumlu yargıların seçmenin zihninde oluşturulması sağlanmaya çalışılmıştır.

Sembollerin renkleri, genellikle Türk bayrağının renkleri olan “kırmızı-beyaz”dır. Bazen “mavi, siyah, sarı” renkleri de parti amblem, rumuz, rozet ve benzeri işaretlerin oluşturulmasında kullanılmıştır. Siyasal parti lider ve yöneticileri, ulusal renklere işaretlerinde yer vererek, kültürel zeminlerinin de Türk kültürü olduğunu göstermişlerdir.

Türkiye’deki siyasal parti kültürünün yaratılmasında önemli bir işleve sahip semboller ve bunları içeren ürünler, müstakil araştırmalar gerektiren bir konudur. Bununla birlikte, yukarıdaki de-

ğerlendirmelerin ışığında bu sembollerin büyük bir bölümünün halkın geçmişten bu güne taşıdığı kültürel değerlerden hareketle yaratıldığı söylenebilir. Görsel alandaki modern yorumlamalara karşın, anlamsal boyutta kökene, geleneğe bağlılık söz konusudur. Özetle belirtmek gerekirse, parti kültürünün diğer alanlarında olduğu gibi, semboller alanı da Türk kültürünün bir ürünü ve yansımasıdır.

b.Giyim ve Kuşam Alanı:

İnsan vücuduna giyilen parçaların oluşturduğu takım olarak tanımlanan, giyim-kuşam, sadece bir örtünme ya da korunma aracı değil, aynı zamanda bir iletişimsel alan olarak kabul edilmektedir. Kişi, üzerindeki giysi parçaları ya da bu parçaların oluşturduğu bileşmelerle istediği ya da istemediği anlamların karşısındakilere ulaşmasını sağlayabilir. Giysi alanının düzenlenmesinde coğrafi şartların yanında sosyo-kültürel normlar ve kabuller de etkili olmaktadır. Giysi de dil, yemek, dans, müzik gibi diğer gösterge sistemleri, geçerli olduğu sosyal grubun elamanlarının paylaşarak edinilen sözel ve geleneksel bilginin bir bölümünü oluşturur. Giysi adlı göstergeler sistemi, görme ya da görülme eylemiyle birlikte çalışmaya başlar. Bu iletişimsel alan, çok kere beden dili ile birlikte var olur. Dile göre daha sınırlı bir ifade yeteğine, ancak daha uzun süreli etkiye sahip olan giyim-kuşam adlı göstergeler sisteminin esasını giysiler ve giyim-kuşam sinyalleri ile kodlama-çözümleme bilgisi oluşturur. Erol Mutlu giyim-kuşam sinyallerini “insanların kendilerine ve diğer şeylere-sınıflarına, rollerine, statülerine, önceliklerine vb.- ilişkin tutumlarını, giydikleri şeyler aracılığıyla belirten sinyaller” olarak tanımlar. (Mutlu 1994: 74). Bu bağlamda giyim-

kuşam sinyalleri, bireysel ve sosyo-kültürel boyutlarda var olabilir. Kültürel kimliğin en belirgin oluşum ve gösterim araçlarının başında giyim-kuşam unsurları gelmektedir. Bireysel, grupsal, yöresel ve ulusal tercihlerin öncelikle farke edildiği alanı giyim-kuşam oluşturur. Bu unsurlar sayesinde sözel iletişim var olmasa da, ilgili kişi, grup ve toplum hakkında, kısıtlı da olsa belirli bir fikir elde edilebilir. Yabancı, ilgili kişi, grup ve toplumu tanıdıkça, bir diğer ifadeyle giyim-kuşam alanıyla ilgili gerekli donanımları edindikçe, ilgili bilgi ve yorum alanını genişletir (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir 2001: 229-238).

Siyasal partiler de kendi kültürel alanlarının, doğal olarak da ulusal kültürün oluşumunda giyim-kuşam unsurlarından yararlanmışlar ve yararlanmaya devam etmektedirler. Türk siyasetinde giyim-kuşam alanıyla ilgili düzenlemelerin 25 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan 671.Sayı Kanun’la başladığı göz önünde tutulduğunda, giyim-kuşam alanının ulusal kültür ve dolayısıyla siyasal parti kültürü açısından önemi daha iyi anlaşılacaktır. Tek partili dönemin giyim kuşam alanında Büyük Önder Atatürk’ün damgası vardır. Mustafa Kemal Atatürk giyim-kuşam tarzı ile, o dönemdeki siyaset kültürünü etkilediği gibi bugün de etkilemeye devam etmektedir (Türk siyasal parti kültürünün giyim-kuşam alanında Atatürk’ün etkisi ayrı bir araştırma konusudur).

1946 ve özellikle de 1950 sonrası dönemde, siyah güneş gözlük, kruvaze takım türk siyasetçilerinin rağbet ettikleri giyim ve aksesuar unsurlarıdır. Günümüzde ise siyah, lacivert ya da gri renkli takım elbiseler giyilmektedir. Bu giysilerin son dönemde özellikle resmi toplantılar ile TBMM oturumlarında giyil-

diği, bunun dışındaki ortamlarda siyasetçilerin rahat, spor giyimleri tercih ettikleri gözlenmektedir. Ayrıca 1987 Genel Seçimleri'nden sonra siyasetçilerin, imaj yaratma çabalarında giysi ve aksesuarların sihri keşfetmeleri, bu konunun ön plana çıkmasını sağladığı belirtilir.

Türkiye'de siyasal parti liderlerinin, Cumhuriyet'in ilk yıllarında olduğu gibi şapkaya büyük önem verdikleri görülür. Türk siyasetin uzun süre "fötr şapka, kasket" ekseninde oluştuğu ve etkisini de uzun süre sürdürdüğü hatırlardadır. Aynı şekilde "eşarp, türban" gibi kadın aksesuarlarının Türkiye'deki siyasal tartışmaların merkezinde yer aldığı düşünüldüğünde, siyasal parti kültürünün oluşmasında ve yaygınlaşmasında parti yöneticilerinin baş bölümüne özel bir ilgi gösterdikleri anlaşılır.

"Mavi gömleklerin renklerinin dahi, ilgili siyasal parti lideriyle özdeşleşmesi ve bu adla anılması, tesettür giyim tarzının belirli siyasal görüşlere sahip kişilerce tutulması, döpiyesli kadın lider ve partililerin varlığı, parti yönetimlerinin partililerinin giyim-kuşamlarını düzenleyici uygulamalar yapmaları (siyah takım altına beyaz çorap giyilmeyecek türünden), giyim-kuşam ve aksesuarlarda sembolik anlamları bulunan çeşitli renklerin tercih edilmesi" gibi olgular, Türk siyasal parti kültürünün yaratılmasında ve geliştirilmesinde giyim-kuşam alanının etkinliğini ortaya koymaktadır.

Türk siyasal yaşamında giyim-kuşam alanı, yukarıda açıklandığı üzere, sadece parti kimliğinin oluşturulmasında ve pekiştirilmesinde değil, halkla istedik iletişim kurulmasında da etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Parti lider ve üyeleri, özellikle resmi alan dışındaki toplantı ve etkinliklerde, toplantıyı dü-

zenleyen grubun, yörenin geleneksel giysilerini giydikleri görülür. Örneğin Seymen, Efe, Gazi kıyafetleri giymiş parti liderlerinin resimlerine, yazılı ve görsel işitsel basında sıklıkla rastlanmaktadır. Ayrıca "yemeni, cepken, kasket, şalvar vb." yerel giysiler giymiş, aksesuarlar takınmış parti lider ve yöneticileri de bulunmaktadır. Türk siyasetçisi, hemşehri-lik söylemlerinin öncelikle yörenin geleneksel giysilerinin giyilmesiyle desteklenmesi gerektiğini uzun süre önce keşfetmiştir. Siyasetçi yerel giysileri giyerek, bir sürelik de olsa yörenin kültürel kimliğini benimsemiş olur. Ancak burada, Türk siyasal parti lider ve yöneticilerinin takım elbise örneğinde olduğu gibi, uzun süre halktan ayrı giyim-kuşam tarzlarını benimsedikleri de hatırlanmalıdır. Bu durumun ortaya çıkmasında, yani kıyafet alanındaki farklılaşmada devrin seçmen kitlesinin siyasetçiyi, kendisinden daha yüksek bir konuma yerleştirmesinin veya siyasetçinin kendisine atfedilen bu rolün gereğini yapmasının etkisi büyük olsa gerektir. Buna karşılık son yıllarda ise siyasetçinin her alanda toplumla bütünleşmesi, aynılaşması fikrinin büyük kitleler arasında rağbet görmeye başlamasıyla birlikte, siyasal parti yöneticilerinin halktan biri gibi giyinmeye özen gösterdikleri belirlenmiştir. Çünkü halk tercihini, artık kendisinden farklı olandan yana değil, kendisine her bakımdan benzeyenden yana kullanmaya başlamıştır. Bu giysilerin genellikle parti üyeleri ya da seçmenler tarafından siyasetçiye hediye edildiği, hatta giydirildiği ve birlikte fotoğraf çektiği düşünülürse, bu duygunun ne kadar baskın olduğu kolaylıkla farkedilecektir.

Yine, farklı yörelerden gelen siyasal parti yönetici ve milletvekillerinin kendi

bölgelerinin geleneksel giyim-kuşam tarzlarını benimsemekte ya da en azından bu konuda bilinçli oldukları varsayılabilir. Bu da ilgili siyasal partideki giyim-kuşam alanının çeşitliliğe arzmesine neden olur. Herşeye rağmen, siyasal partilerde yerel unsurlardan çok, “modern giyim-kuşam tarzları”nın baskın olduğu unutulmamalıdır. Sözü edilen çeşitlilik ancak, komuoyunu etkilemek amacıyla seçim dönemleriyle resmi olmayan etkinliklerde ortaya çıkar ya da çıkmasına izin verilir.

c.Yemek ve İçecek Alanı:

Yemek ve içecek unsurları, insanın beslenmesi ve dolayısıyla yaşamın sürdürülmesi gibi temel ihtiyaçlarından birinin giderilmesinde kullanıldığı gibi, farklı sosyo-kültürel anlamların da aktarılmasını sağlarlar. Yemek ve içecek alanı, ayrıntılı bir şekilde hazırlanan, sunulan ve tüketilen, oldukça karmaşık unsurlar ve uygulamalardan oluşmaktadır. Bu alan, tıpkı dil, giyim gibi sosyo-kültürel bağlamda oluşan bir göstergeler sistemidir. “Yemek malzemeleri, katkı maddeleri, pişirme teknikleri, sunuş ve tüketim tarzları, yemek ve içecek kapları, öğün sistemi, davetler, yemek kuraları, yemek ve içecek yasakları” gibi alt alanlar, yemek ve içecek alanının belirtilen niteliklerini açıklar nitelik ve yeterliliktedir. Bu alan sayesinde sosyal roller ve ilişkilerle ilgili temel iletiler gerekli kişilere aktarılır. Kültürel kimlik farklılıklarının gösterildiği yemek ve içecek ortamları, aynı zamanda “birleştirici, dayanışmayı sağlayıcı, pekiştirici, çözümlenici” faaliyetleri de içinde barındırır. Birey, özellikle toplu yemeklerin yendiği sofralarda, sosyalleştiği gibi, kendi kültürünü tanıtır, aktarır, yaşatır ve gelecek adı verilen izleğe uygun olarak yeniden yaratır. Milletleri birbirinden ayıran

temel sahaların başında, mutfak kültürü gelmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir 201: 146-173). Kültürün bu temel alanı, siyaset kültürünün de yaratılmasında önemli işlevlere sahiptir.

Türk tarihinin ilk dönemlerinden itibaren ülkeyi yöneten idarecilerin, yemek ve içecek alanının siyaset açısından önemini kavradıkları görülür. İslamiyet öncesi ve sonrası dönemde “potlaç, şölen, yağma şöleni ve toy”lar han, hakan, melik ya da padişahın himayesinde gerçekleştirilmiştir. “Devlet meclisine toy adının verilmesi; toya/yağmaya katılmama ya da davet edilmemenin isyan veya tehdit olarak algılanması; savurganlık ve aşırılık niteliklerine sahip şölen, yağma düzenleyerek muhaliflerin bertaraf edilmesi” gibi olgular, Eski Türklerin bu konuda bilinçli olduklarının kanıtlarından sadece birkaçıdır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir 201: 146-173). Dede Korkut Kitabı’nda Hanlar Hanı Han Bayındır’ın biri İç Oğuz, diğeri de Dış Oğuz beğlerini davet ettiği iki şölen düzenlediği anlatılır. Han Bayındır bu şölenlerden ilkiyle soyunun içindeki iktidarını pekiştirir, diğeriyle de soyunun dışındaki hakimiyet alanını genişletir. Bu şölenlere gelen beğler, bir taraftan tepe gibi yığılan etleri ve göl gibi kırmızları tüketir, diğeri taraftan da şöleni düzenleyen Han’a bağlılıklarını ifade ederler. Aynı bilinç ve uygulama Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde de devam ettirilmiştir. Yabancı seyyahların eserlerinin büyük bir bölümü, Osmanlı padişah ve üst yöneticilerinin zengin ve ihtişamlı sofralarının anlatımına ayrılmıştır. Özetle belirtmek gerekirse, tarihi Türk siyasal kültüründe yemek-içecek unsurları, etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde de

siyasal yaşamın ve kültürün temel oluşum ve gelişim ortamlarının başında, sofraya gelmektedir. Nitekim yeni Türkiye Devleti'nin biçimlendirilmesi aşamasında Mustafa Kemal Atatürk'ün sofralarının ne denli önemli olduğuyla ilgili pek çok anı bulunmaktadır. Atatürk sonrası tek partili dönemde ve daha sonraki çok partili dönemde de aynı yöntem geçerliliğini korumuştur. Siyasal partilerin yöneticileri tüzük ve programlarının omurgasını hazırlarken, koalisyon zeminleri oluştururken, milletvekili transferlerini gerçekleştirirken, parti içi sorunları tartışırken genellikle yemekli toplantıların esnek ve uzlaşmacı atmosferinden yararlanmışlar ve yararlanmaya da devam etmektedirler. Örneğin 2000'li yılların başında Ankara'daki Hacı Hüsrev Lokantası, aynı işlevde kullanılan mekanların başında gelir.

“Toplu iftarlar, piknikler, otel toplantıları, ziyafetler, düğünler, açılış törenleri, yöresel festivaller, karşılama törenleri, parti içi toplantılar, Mevlid okuma merasimleri, kurultaylar, yayla şenlikleri, kurtuluş törenleri, kutlama geceleri, kokteyller, kuruluş ve seçim başarısı kutlama faaliyetleri, seçmene yapılan yardım etkinlikleri”, yemek ve içecek merkezli olarak düzenlenmiş siyasal ortamlarıdır. Türkiye'deki siyasal partiler, bu tür ortamlarda kendi siyasal kültürlerini oluşturma, pekiştirme ve yayma olanağına sahip olmaktadır. Bu etkinliklerin bir bölümü siyasal partilerce düzenlenmektedir. Türk siyasetçilerinin halkla buluşma ortamlarının başında, bizzat halkın ürünü olan eğlenceler gelir. Yöresel festival, şenlik ve bayramlara (Ramazan Bayramı, Şeker Bayramı, Nevruz, Hıdırellez gibi) katılan siyasal parti lider ve yöneticileri, “gözleme, ayran, börek, çörek, kebab, şalgam, keş-

kek, pilav, dürüm”ü yer minderlerinin üzerine bağdaş kurup oturarak yiyip içerken, “halkla bütünleştikleri”ni düşünürler. Bir kişi, grup ya da toplumu tanımanın en kestirme yolunun, ilgili kişi, grup ve toplumun sofrasına katılarak yiyeceğini paylaşmak olduğunun, Türk siyasetçileri de farkındadır. “Yerel kıyafetler giyerek yer sofrasına oturmuş yemek yiyen siyasetçi” görüntü ve haberlerine, basın da rağbet etmektedir. Genel seçmen kitlesi, bu fotoğrafları gördüğünde veya haberleri okuyup, dinlediğinde ilgili siyasal partiye kendini daha yakın hissetmeye ve onunla bütünleşmeye başlar. Bu da ilgili siyasal parti kültürünün yayılması için bir başlangıç oluşturur. Siyasetçiler çok kere, “etli pilavla kahvaltı yapmak gibi”, gündelik yaşamlarında hiç yapmadıkları uygulamaları yapmak durumunda kalırlar. Bunu da siyasetin bir cilvesi ya da gereği olarak yorumlarlar.

Türkiye'de bu tür yemekli toplantı ve eğlencelere davet edilen ya da katılan siyasetçi, mutlaka bir konuşma yapar ya da yaptırılır. Siyasetçi, böylelikle kendi partisinin görüşlerini, projelerini, yaptıklarını ya da yapacakları, genel olarak da partisinin kültürünü halka anlatma ve taraftar edinme fırsatını yakalamış olur. Bazen siyasetçiler, etki alanının genişliğini düşünerek, basın mensuplarını sabah kahvaltılarına, öğle ve akşam yemeklerine davet eder. Siyasal parti lider ve yöneticileri, başbaşa yemekli toplantılarda sözde gizli kalması ricasıyla, çeşitli konularda bilgiler ile görüşlerini aktarır.

Türkiye'nin uzun süre gündemini, TBMM'deki çığ köfte partisinden işgal ettiği de göz önünde tutulursa, yemek-içecek ortamında siyaset yapmanın, Türk siyasal kültürünün temel geleneklerinden biri haline geldiği sonucuna varılır.

d.İnanç Alanı:

Nüfusunun neredeyse tamamına yakını müslüman olan Türk toplumunda inanç-siyaset ilişkisi, farklı açılardan değerlendirilmiştir. Türk toplumundaki siyaset-din ilişkisinin araştırılmasına, “Hakanların Gök Tanrı tarafından halkı yönetmekle görevlendirildiği” inancının etkili olduğu Hun ve Göktürkler döneminden başlamak gereklidir. Aynı gelenek “padişahın hem devlet başkanı hem de halife olduğu” Osmanlı İmparatorluğu döneminde de sürdürüldüğü görülür. Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulması ve 3 Mart 1924 tarihinde Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik’in Cumhuriyet’in vazgeçilmez ilkelerinden biri olarak kabul edilmesiyle birlikte resmi bağlamda siyaset-din ilişkisi tarihe gömülmüştür. Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının “tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılması”nın yanında “giyim-kuşam, lakap ve unvan, tatil günleri, harf, kadın hakları, öğrenim birliği” gibi alanlardaki devrimlerle siyaset-din ilişkisini ortadan kaldırmayı hedefledikleri, ki asıl hedefin bu olduğu görülür. Ancak bütün bu çabalara, Cumhuriyet’in ilke ve yasalarına aykırı olmasına karşın, Türkiye Cumhuriyeti’nin tek ve çok partili dönemlerinde, siyasetçilerin büyük bir bölümü dinsel alandan yararlanmaya devam etmişlerdir.

Türkiye’de siyasetçiler sadece İslamiyet’le ilgili dinsel alanın yanında İslamiyet öncesi dönemden de bakıyeler taşıyan ve halk arasında yaygın, çoğu batıl itikad olarak tanımlanan gelenekteki inanç unsurlarını da, siyasal yaşamlarında kullanmışlardır.

Türk siyasetçileri tarafından gerçekleştirilen “türbe ziyareti sırasında ‘Bu milletin Kur’anı, Bayrağı ile oynamayın’ demeçlerini vermek, kurban kes-

mek veya kesilmesine vesile olmak, türbeleri ziyaret etmek, iftar sofraları düzenlemek, nazar boncuğu taşımak, Yağmur Duası/Sema töreni ve benzeri ayinlere ve törenlere katılmak, söylemlerde dinsel terimlere ve motiflere ağırlık vermek (El Fatiha, İnşallah, Vaaz Vermek gibi), dualı açılışlara katılmak, Hacca ve Umreye gitmek, türban takmak, Mevlid okutmak, tarikat üyesi olmak, Kur’an’a el basmak, Mevlana türbesinde dua etmek, dinsel bayramın kutlanması ile ilgili parti üyeleri ve seçmenlere kart göndermek, taziye ziyaretleri yapmak” gibi pek çok uygulama, Türkiye’deki siyaset-din/ inanç ilişkisinin sürdürüldüğünün kanıtları olarak değerlendirilmektedir.

e.Müzik-Dans Alanı:

Son yıllarda müzik ve dans unsurları, yaratıldıkları ve icra edildikleri bağlamlarıyla birlikte ele alınmakta ve karşılaştırmalı kültür çalışmalarıyla açıklanmaktadır. Bu tür kültürel yaratıların temel bağlamını da eğlence ortamları oluşturmaktadır. Böyle bir yaklaşımla söz konusu unsurların işlevlerinin ve anlamlarının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Yapılan incelemeler, kültürün en canlı ve dinamik alanlarından biri durumundaki müzik ve dansın, aynı zamanda diğer sosyo-kültürel unsurların ve dolayısıyla kimliğin de yaratılmasını ve yaşatılmasını sağladığını ortaya çıkarmıştır. Nitekim çok kültürlü bir yapıya sahip Osmanlı İmparatorluğu’nda, Makedonlar kültürel kimliklerini diğer gösterim ve anlatım alanlarının yanında (masal, destan, yemek, geleneksel tiyatro, tören, eğlence, giyim-kuşam vb.) nasıl türkülerıyla, şarkılarıyla ve danslarıyla korudularsa(Özdemir 1996: 179-182), Anadolu’daki Türkler de aynı şekilde kimliklerini muhafaza etmişlerdir. Geçmişte olduğu gibi, bugün de birey

ve toplum kendi kültürel kimliğinin bilincine, diğer yaratıların yanında eğlenme ortamlarında izlediği ve icra ettiği müzik ve dans unsurlarıyla ulaşır. Müzik ve dans alanında birey, hem bilinç hem de bilinçaltı düzeyde kökleriyle temas ederek geçmiş ile bugünü arasında bağ kurar. Bu bağlamda müzik ve dans, sosyo-kültürel iletişimin, dilden sonraki en etkili türleri olarak kabul edilir. Örneğin halk müziği, “meslek, çevre, sosyal sınıf, etnik miras, din bağı, ağız/şive, ırk, yaş, cinsiyet” gibi özelliklerin yanında siyasal görünümünün de ifade edilmesini sağlarlar. Ayrıca, geleneksel yaşamdaki müzik ve dans unsurları, icra ortamı-icracı- halk üçlemesi arasındaki etkileşimin ürünleridir. Dans da, müzik gibi çok kere sosyo-kültürel bağlamlarda anlaşılabilen kültürel sembollerle yaratılmakta ve bilgi ve anlam aktarımı işlevlerini yüklenmektedir. Bu nedenle de bu unsurların işlev ve anlamları icra ortamlarına göre farklılık gösterebilir. Nitekim “halayın yerel bir festivaldeki, bir parti kongresindeki, grev sırasındaki” anlamı ve işlevi aynı değildir. Özetle müzik ve dans, kendilerine özgü yöntem ve araçlarla (kodlama-aktarım-çözümleme; ezgi, söz- hareket, giyim-kuşam, makyaj vb.) çalışan sosyo-kültürel iletişim sistemleridir.

Müzik ve dans ürün ve gösterimlerinin siyasal amaçlar/hedefler doğrultusunda değerlendirilmesi dünyada olduğu gibi Türkiye’de sıkça rastlanan siyasal yöntemlerden biridir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Mehter Takımı’nın ihtişamlı gösterileri, temelde hakimiyet/siyasal erk göstergesi niteliğini taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda, kökleşmesinde ve idamesinde özellikle okullarda, halkevlerinde, derneklerde, resmi ya da gayri-resmi

toplantılarda, resmi bayramlarda söylenen marş ve şarkıların önemli bir yeri vardır. Nitekim, 10.Yıl Marşı’nın geçmişte olduğu gibi, bugün de, farklı durumlar gereği de olsa(laiklik karşıtı hareketlere tepki olarak; 2002 Genel Seçimleri’nde bir parti mitinglerinde kullanarak), aynı heyecanla söylenmesi, müzik-siyaset ilişkisinin sürekliliğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

Dünya’daki benzer gelişmelere paralel olarak(Örneğin yaklaşık 30 yıldan beri Doğu Almanya’da ve daha sonra da birleşik Almanya’da, siyasal parti festivali düzenlenmektedir), bilhassa 1970’li yıllardan sonra Türkiye’de de siyasal müzik kapsamında (örneğin protest ve özgün müzik kapsamında) çeşitli sanatçı ve müzik grupları gösterimlerde bulunmuştur. Hatta bazı sanatçılar, sadece bu türden müzik yaratılarıyla ünlenmiştir. Aynı şekilde 1970-1980 döneminde ideolojik söylemlerin yayılmasında, çeşitli şarkı, türkü, marş ve danslara sıkça başvurulmuştur. Siyasal eğilimler ve kimlikler çalınan bestelerden, söylenen güftelerden anlaşılır hale gelmiştir. Siyasal ritüeller haline gelen bu uygulamaların bugün de devam ettiği gözlenmektedir.

Türk siyasi yaşamında müzik ve dans unsurlarının ikinci bir kullanım şekli de “siyasal amaçlarla yaratılmamış müzik ve dans yaratılarına, sonradan/zamanla özgün şekilden farklı içerik ve anlamlar yüklenmesidir”. Türk kültürünün temel unsurlarından “sema gösterileri, ilahiler, deyişler, türküler, halaylar, semahlar ve mehter marş ve gösterilerinin” bazı kesimlerce, siyasal amaçlar doğrultusunda değerlendirilmesi, bu uygulamanın çeşitlemelerinden bazılarıdır. Bu uygulamanın son yıllarda farklı bir türü daha ortaya çıkmıştır. Siyasal parti lider ve yöneticileri, özellikle

seçim döneminde en çok dinlenen müzik parçalarının isim hakkını satın alarak propaganda aracı olarak kullanma yoluna gitmektedirler. Bu kapsamda bazen söz konusu müzik yaratılarının sözel bölümlerinde, partinin eğilimleri ve istekleri doğrultusunda değişiklikler yapılmaktadır. Bazı durumlarda da ilgili müzik eserinin icracısı olan sanatçı ve gruplara, propaganda amaçlı konserler verilmektedir. Hatta 2002 Genel Seçimleri'nde olduğu gibi, Türkiye'nin tanınmış müzik sanatçıları, milletvekili adayları olarak gösterilmiş ve parti toplantı ve mitinglerinde sanatlarını icra etmeleri sağlanmıştır. Ses ve görüntü kayıt ile iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, siyasal partilerin bu tür unsurları daha etkin bir şekilde kullanmalarını sağlamıştır. Son yıllarda multi-vizyon gösterileri ve elektronik müzik yayınlarıyla desteklenen parti kongre ve toplantılarına, son yıllarda sıkça rastlanmaktadır. Bazı siyasal parti yöneticileri de, parti araçlarını mahalle mahalle gezdirilerek partinin sembolü olarak kabul edilen müzik yaratılarını hoparlörler yardımıyla kitlelere ulaştırma yolunu seçmişlerdir. Yerleşim alanlarının tümünü seçim meydanına çevirme amacını taşıyan bu girişimler, halkın tepkisi üzerine terk edilmiştir. "Yine de Şahlanyor Kolbaşı'nın Kıratı, Size Selam Getirmişem, Gülüm Benim, Arım Balım Peteğim, Çırpınırdı Karadeniz vb." gibi müzik yaratıları ve bunların eşlik ettiği halay, horon vb. toplu danslar, Türkiye'deki müzik-siyaset ilişkisini ortaya koyan örneklerden birkaçıdır.

Yukarıdaki paragraflarda açıklanan aktif kullanım yöntemlerinin dışında, siyasal parti lider ve yöneticilerinin kutlama, düğün, şenlik gibi eğlence ortamlarındaki popüler ve geleneksel müzik icralarına eşlik ettikleri ve danslara

katıldıkları görülmektedir. Siyasetçi, bu tür davranışlarla kısa süreli de olsa, yöresel kimlikleri benimsediğini ilan etmektedir.

f. Dil ve Anlatım Alanı:

Türkiye'deki siyasal partiler, parti kültürlerinin yaratılmasında ve geliştirilmesinde dil ve anlatım alanından yararlanmaktadır. Türk siyasal yaşamındaki yaygın kanılardan biri, " halkı etkilemenin, halka eğilmenin, halkı aydınlatmanın, halka kendini anlatmanın, ancak halk (yani ağızları) dilini ve halkın bu dille yarattığı sözel ürünleri (atasözü, destan, efsane, deyim vb.) etkili bir şekilde kullanılmasıyla gerçekleştirilebilir" şeklindedir. Bu genel kanı, parti adları başta olmak üzere siyasal söylem alanının bütün araçlarının geleneksel ifade ürünleriyle bezenmesine yol açmıştır.

Siyasal parti lider ve yöneticilerinin bazıları bu tarz geleneksel dil ve anlatım ürünlerinden yararlanarak yarattıkları söylemlerini, her ortamda kullanmaya özen göstermişlerdir. Bazı siyaset adamları da bulunulan ortama göre, söylem biçimlerini ayarlamışlardır. Bilhassa büyük şehirlerin dışında yetişen ve daha sonra milletvekili, bakan, başbakan olan bazı siyasetçilerin, kendi ağız özelliklerini sürdürdükleri ve bu taraflarıyla da seçmen kitlesi üzerinde etkili oldukları belirlenmiştir.

Türkiye'de siyasal partiler, adlarını oluştururken "cumhuriyet/cumhuriyetçi, halk/halkçı/halkın, demokrat/demokrasi/demokratik, millet/milli/milliyetçi, güven, hürriyet/hür/özgürlük, köylü, adalet, Türkiye, işçi, yeni/yeniden, selamet, sosyalist/ sosyal, birlik, anavatan, merkez, ıslahatçı, hareket, sol, çalışma, refah, doğru, yol, liberal, doğuş, hareketi, büyük, barış, komünist, değişen, eme-

ğın, dayanışma, fazilet, kalkınma, genç, yurt “ sözcüklerinden istifade etmişlerdir. Bu adlarla seçmen kitlesine “Cumhuriyete ve demokrasiye bağlı, halka ait, özgürlük veya özgürlükler alanını genişletme yanlısı, köylünün ve işçinin haklarının savunucusu, adalet sahibi, dinamik, doğru yolda, yenilik taraftarı, merkezin/solun temsilcisi, güven sağlayıcı, refah getirici, faziletli, ak bir yarın hazırlama amacıyla” gibi iletiler verilmeye çalışılmıştır. Bu adlar oluşturulurken, yukarıda belirtilen yasaların da etkisiyle, benzer kelimelerle değişik çeşitlemelerin yaratıldığı görülmektedir. Türk siyasal yaşamındaki ağırlığına ve merkez/sol şeklindeki benzer örneklerle karşı, Türkiye’deki siyasal parti isimlerinde “sağ ya da muhafazakar” kelimelerine yer verilmemesi dikkat çekicidir. Yine, bu isimlerin seçilmesi sırasında, bir anlamda eksik ya da yetersiz olduğunu inanılan konuların giderilmesi hedeflenmiştir. Bir başka ifadeyle ilgili parti seçtiği adla, temel hedefini de ilan etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türk siyasetçileri yaklaşık yarım asırdan beri, hep aynı sorunları çözümlenmeye çalışmaktadırlar. Yarım asır, Atatürk’ün 15 yılda yaptıkları göz önünde tutulduğunda, değişim, dönüşüm için oldukça yeterli bir süre olduğu söylenebilir.

Türk siyasal yaşamında, atasözü, deyim ve fıkraların yeri büyüktür. Liderler, çeşitli konulardaki karar, yorum ve değerlendirmelerini çok kere bir atasözü, deyim ya da fıkra ile süsleme yolunu seçerler. Lider ya da yönetici, açıkça söyleyemediği şeyleri, bu türden araçlara başvurarak açıklarlar. Siyaset alanında kullanılan fıkralar olabildiği gibi, siyasetçiyi konu edinen fıkralar da bulunmaktadır. Hatta bazı siyasal şahsiyetler, fıkra tipi haline getirilmiş ve etrafların-

da çok sayıda fıkra üretilmiştir. Bilhassa gelenekten yetişen köşe yazarları (ki eskiden köşe yazılarına fıkra adı verilmekteydi), ülkenin gündemini değerlendirirken siyasetçileri konu alan fıkralar yaratmakta ya da aktarmaktadırlar. Türk fıkra külliyyatının büyük bir bölümü bu türden fıkralardan oluşmaktadır. Farklı içerik ve bağlamda yaratılan bazı fıkralar da, siyasal gündeme göre değiştirilerek anlatılmaktadır. Çağlar öncesinin fıkra tipi, bugünkü siyasal şahsiyetlerle aynı fıkra çatısı altında birleştirilmektedir. Halk, yarattığı ya da bugüne taşıdığı fıkra tipi aracılığıyla aşağıda örneklediği gibi siyasetçiyi, ve siyasal kültürü eleştirme yolunu seçer:

1. Borazan Tevfik’e, ünlü bir politikacının hayat öyküsünü bilip bilmediğini sormuşlar.

- Biliyorum, demiş, gayet kısadır. Önce vatani kurtarmak için girdi politikaya, sonra da kıçını kurtarmak için devam etmek zorunda kaldı (İnak 2002: 118).

2. İncili Çavuş’a sormuşlar:

- Açık göz bir politikacıyla, bir kamyon şoförü arasında ne fark vardır?

İncili Çavuş:

- Hiçbir fark yoktur demiş; açık göz bir politikacı da malı götürür, kamyon şoförü de.

Özellikle mit, destan, efsane ve menkabe gibi anonim yaratmaların, siyasal partilerin ideolojik zeminin hazırlanmasında ve kültürel yapılarının oluşturulmasında referans kaynakları olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Türk siyasal parti kültürü içinde Türk kültürünün efsanevi kahramanlarına, sağ ya da ölümünden sonra efsaneleşen liderlere, destansı ya da efsanevi nitelik taşıyan anlatılara da yer verilmiştir. Bu yöntemle siyasal partiler tarihsel ve din-

sel derinliğe sahip olma gayreti içindedirler. Böyle bir derinliğe sahip olmak da, Türk insanının tercihlerinde daima etkili olagelmıştır.

Türkiye’de siyasal parti toplantı, miting ve kongreleri ile diğer gösterilerde ve seçim afişlerinde, broşürlerinde, dövizlerinde yer alan ifadeler de yine parti kimliğini ve kültürünü yansıtacak şekilde düzenlenmiştir. “Demokratik Yaşam İçin Kadınlar Meclis’e; IMF’nin Değil Halkın İktidarı İçin Tek Seçenek; Paranın Saltanatı Varsa Halkın da ‘...’si Var; İşinden Atılan, Artık Bakkalın Bile Yüzüne Bakamayan Necati Usta... Önce Sen; Hakkın Olan Bir Dünya İçin ...; Türkiye Gençlikle Değişecek; IMF ve AB’ye Karşı Devrim Gibi Projelerle Geliyor; Nereden Buldun Kanunu Çıkacak, Hortumcunun Malına Elkonacak; Biliyor, Geliyor, Çözecek; Dolar Yasaklanacak, Türk Lirası, Türk Bayrağı; Emek, Barış, Demokrasi ve Kardeşlik İçin...; Öfkeniz ...’de Umut Olsun; Çocuk Olmadan Çocuk Büyüten, Marabanın Kızı Dilan, Önce Sen; Ticaret Kapıları Açılacak, Irak’a Ambargo Kalkacak; Irak’a Savaş Hayır; Sana Güveniyor; Batırdılar, Gidiyorlar, Yeniden Kurmak İçin Geliyoruz; Sağduyunun Tercihi; Teslimiyet Değil, Onurlu Bir Üyelik; Türkiye’nin Onurlu Geleceği; İşsizlik, Fakirlik Düzenine Son; Birlikte yürüyoruz/büyüyoruz/geliyoruz, Sevgiyle; Türkiye’nin İtibarı; Uçan kuşa borç ne demek amca? ... Türkiye borç alan değil, borç veren bir ülke olacak; Başka Çare Yok; ... Güneydoğu ve Doğu’da da Birinci Olacak; Başka Yolu Yok; Mazlumun Yüzü Gülecek; Yeni Yüzyıl, Yeni Ümit; 1995’te Sol’un 1999’da Türkiye’nin Birincisi Olduk, Şimdi Hedef Tek Başına İktidar; Kararlıyız, Ekmeğini Büyüteceğiz; Evet’ler ...’ın Böğürüne, Şahlanacaksın Türkiye;

Milli Takım Ruhu ile Şahlanacaksın Türkiyem; Aydınlığa Çıkan Yol,; Önce Ahlak; O Hep Sizi Düşünüyor; Traktörünü Geri Alacaksın, Şahlanacaksın Çiftçim; Milletın Aydınlık Yüzü; Yazarkasan Tıkırdayacak, Şahlanacaksın Esnafım; Onurlu ve temiz bir Türkiye için...; Şimdi Cesaretini kullanma zamanı, Bu yurt Senin, Sahip Çık; Dert Sizde, Derman Bizde; Sen hep haklı çıktın; Sözümünden de sevdamdan da vazgeçmem” ve benzeri ifadeler, 2002 Genel Seçimleri’nde kullanılmıştır (Yaramış 2002). Bazen parti liderini, bazen ülke sorunlarını, bazen de projeleri öne çıkaran bütün bu ifadeler, Türkiye’deki siyasal partilerin kültürel derinliğe sahip olup olmadıklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Lider eksenli partilerde söylemler ve faaliyetler, çok kere ilgili parti kültüründen ziyade, liderin nitelikleri üzerine odaklanmıştır. Yine, bu ifadelerin/söylemlerin büyük bir bölümü, farklı dönemlerde de olsa Türkiye’deki siyasal partilerin hemen hemen tümünün parti etkinlik ve araçlarında yer almaktadır. Bu tür ifadelerin, parti kültürünün bir yansıması veya en azından parti kültüründen izler taşıması beklenir. Söylemlerin oluşturulmasında, siyasal partiler parti üyelerini ya da seçmen kitlesinin katkısını bekleyebilir. Spor gazetesi yöneticilerinin, manşet haberlerini bazen izleyicilerden gelen verilerden hareketle oluşturmaları, bu yönde etkili bir örneklemidir.

g. Diğer Uygulama Alanları:

Bu bölümde dramatik nitelikteki gösterilerle (politik tiyatro ve geleneksel tiyatro bağlamındaki gösteriler) birlikte “el öpme, tokalaşma, selamlama” gibi partili kimliğini açığa vuran davranışlar yer almaktadır. Türk siyasetinde hiyerarşinin belirlenmesinde temel gözlem

alanını “el öpme ve el pençe ayakta durma”(Doğan 2002: 32-57) ritüelleri oluşturmaktadır. El öpmek ya da öptürmek, parti kimliğinin ve kültürünün kabulü anlamını taşır. Yine “silah taşımak, töreye bağlı olmak, geleneksel hediyeler almak ve vermek, nikah törenlerine katılmak, tepki göstermek/protesto etmek” gibi pek çok uygulama da geleneksel kültürün siyasal yaşamdaki yansımaları olarak, ayrıca incelenmelidir.

SONUÇ:

Bu çalışma, kültür bilimi bakış açısıyla Türkiye’deki siyasal kültür olgusu ile ilgili bir denemeden ibarettir. Ayrıca bu alan bir makale ile değerlendirilemeyecek zenginlikte ve genişliktedir. Bu nedenle de pek çok unsurun kültürel derinliğiyle ilgili açıklama ve yorumlar, sınırlı tutulmuştur. Öyle ki yukarıda belirtilen alanların her birinin müstakil çalışmaları, hatta ekip çalışmalarıyla ele alınması gerekmektedir. Sonuç olarak Türkiye’deki siyasal partilerin kültürel yapıları, her ne kadar çağdaş veya modern yorumlarla değiştirilmeye çalışılsa da, geleneksel kültür alanında/temelinde yaratılmış ve geliştirilmiştir. Bu yapının ve anlayışın değişmesi, seçmen kitlesinin ve siyasetçi kimliğinin değişmesiyle gerçekleşecektir. Türkiye’deki siyasal partiler, parti kültürlerinin oluşturulmasında, geliştirilmesinde, pekiştirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında, bilimsel yöntemlerden çok geleneksel usullerden yararlanmaktadırlar. Tam, istedik etkiye sahip, sistemli bir parti kültüründen söz edilemese de, Türkiye’deki siyasal partiler, siyaset yapma yöntemleri konusunda gelenek oluşturmayı başarmışlardır. Siyasal partiler, sadece geleneksel unsurlar üzerine değil, akılcı ve bilimsel veriler üzerine kurum kültürlerini oluşturmanın yollarını

aramalıdır. Yine, Türk siyasal tarihi, resmi veriler üzerine kurulmuştur. Belki de Türk siyasal yaşamı ile ilgili sosyal tarih çalışmalarının sayısı artırılmalıdır. Tanilli’nin işaret ettiği gibi, parti’ye daha önce “fark, tefrik, fırak” gibi farklılaşma ifade eden kelimelerle kökteş olan “fırka” denilmekteydi ve fırka da “üyelerinin inançları ve amaçları bakımından ötekilerden ayrı bir kişiliği/kimliği olan kuruluş” şeklinde tanımlanmaktaydı. Aynı şekilde Fransızca bir sözcük olan parti de “apayrı bir kişiliği olan bir bütünlük”ü ifade ediyordu (Tanilli 1981: 211) ve sayısal partiler de “toplumdaki sınıf çatışmasının (daha doğrusu farklılıkların) siyasal yaşamdaki ifade araçları”ydı. İşte Türkiye’de kendilerine özgü bir kültür ve dolayısıyla bir kimlik/kişilik geliştirmeyi amaçlayan siyasal partiler, “anı, anekdot, fıkra, gezi notu, seçim anlatısı, söylem, otobiyografi, biyografi, şahsi fotoğraf koleksiyonu, karikatür, resim, film, şarkı, marş, hediye, gazete haberi” gibi veri kaynakları ile ilgili arşivlerini oluşturmalı ve bu verileri işleyecek kültür bilimi uzmanlarını parti kadrolarına dahil etmelidirler.

KAYNAKÇA

- Alemdar, Korkmaz ve İrfan Erdoğan, (1994), *Popüler Kültür ve İletişim*, Ankara, Ümit Yayıncılık.
- Armstrong, Michael, (1990), *Management Processes and Functions*, London, Institute of Personnel Management.
- Atabek, Nejd, (2000), *Siyasi Partilerde Örgütsel İletişim*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Atik, T. Bülent, (1994), “Türkiye’de Siyasal Partilerin Örgütlenmesi”, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Berberoğlu, Güneş N., (1997), *Siyasi Parti Yönetimi*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay.
- Bozkurt, Ömer, (1975), “Sosyolojik Açıdan Örgütler”, *Amme İdaresi Dergisi*, 8: 71-82.
- Çınar, Ali Abbas, (1994 a), “Kazakistan’da Folklor Faaliyetleri”, *Millî Folklor*, 21: 45-51.

- _____, (1994 b), "Özbekistan'da Folklor Faaliyetleri", *Milli Folklor*, 24: 10-19.
- Çobanoğlu, Özkul, (1999), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Devellioglu, Ferit, (1986), *Osmanlıca-Türkçe Sözlük Ansiklopedik Lugat*, Ankara, aydın Kitabevi.
- Doğan, Nevin, (2002), "Türk Siyasal Parti Kültürü", H.Ü., Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Basılmamış Lisans Tezi.
- Duverger, Maurice, (1993), *Siyasal Partiler*, (Çev. Ergun Özbudun), Ankara, Bilgi Yayınevi (4.Baskı).
- Erengül, Bilge, (1997), *Kültür Sihirbazları*, İstanbul, Evrim Yayınevi.
- Eroğlu, Cem, (1990), *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Gillmor, Frances, (1993), "İspanya'da Folklor Çalışmaları", (Çev. Umay Günay), *Milli Folklor*, 17: 3-8.
- Gökay, O. Şaik, (2000), *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Greenway, John, (1995), "Avustralya'da Folklor Çalışmaları", (Çev. Umay Günay), *Milli Folklor*, 27: 2-9.
- İnak, Özlem, (2002), "Çetin Altan'ın Çeşitli Eserlerinin Sözlü Edebiyat Geleneği Açısından İncelenmesi", H.Ü. Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Basılmamış Lisans Tezi.
- Kabasakal, Mehmet, (1991), *Türkiye'de Siyasi Parti Örgütlenmesi 1908- 1960*, İstanbul, Tekin Yayınevi.
- Karasubaşı, Sevgül, (1995), "Doğu Almanya'da Halkbilimi Çalışmaları", *Milli Folklor*, 28: 51-54.
- Kışlalı, Ahmet Taner, (1994), *Siyaset Bilimi*, Ankara, İmge Kitabevi (1999).
- Kozlu, Cem, (1988), *Kurumsal Kültür*, İstanbul, Bilkom Yayınları. (2.Baskı).
- Meek, V.L., (1988), "Organizational Culture: Origins and Weakness", *Organizational Studies*, 9 (4): 453-473.
- Mutlu, Erol, (1994), *İletişim Sözlüğü*, Ankara, Ark Yayınları.
- Oinas, Felix J., (1993), "Rusya'da Folklor Faaliyetleri", (Çev. Umay Günay), *Milli Folklor*, 20: 3-13.
- Oktay, Mahmut, (1996), *İletişimciler İçin Davranış Bilimlerine Giriş*, İstanbul, Der Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin, (1993-1995), *Türk Mitolojisi I-II*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özalp, İnan, Celil Koparal ve Güneş Berberoğlu, (1998), *Yönetim ve Organizasyon*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay.
- Özdemir, Nebi, (1996), "Makedon Folkloru Hakkında İki Kitap: Marko Tsepnekov, Macedonian Folk Literature", *Milli Folklor*, 31: 179-182.
- _____, (2001), "Türk Halk Eğlenceleri", Ankara (Basılmamış Doçentlik Tezi).
- Pala, İskender, (1989), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, Sevinç Matbaası.
- Rivas, Ana Maria, (1995), "İspanya Yüksek Eğitiminde Folklor ve Antropoloji: Bir Paradoksun Hikayesi", (Çev. Bahar Akarpınar), *Milli Folklor*, 27: 40-43.
- Smircich, L., (1983), "Organizational Culture and Organizational Analysis", *Administrative Science Quarterly*, 28: 339-358.
- Tanilli, Server, (1981), *Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş* (2.baskı), İstanbul, Say Yay.
- Teziç, Erdoğan, (1976), *Siyasi Partiler, 100 Soruda*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Tunaya, Tark Zafer, (1984), *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (1988), *Türkçe Sözlük*, 1-2.c., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ulugay, Alp (2002), *Hürriyet Pazar*, 19/25.01.2002.
- Varol, Muharrem, (1989), "Örgüt Kültürü ve Örgüt İklimi", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 102: 195- 223.
- Yağmurlu, Ashı, (1997), "Örgüt Kültürü: Tanımlar ve Yaklaşımlar", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 52: 717-724.
- Yaramış, Ö.Emre, (2002), "2002 Genel Seçimlerde Kullanılan Afişler", H.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Seminer Çalışması.
- Yıldırım, Dursun, (1994), "Türkiye'de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri", *Milli Folklor*, 21: 2-15.
- _____, (1998), *Türk Bitiği*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, Kenan, (2001), "Siyasal Partilerin Sembolik Anlamları", H.Ü., Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Seminer Çalışması.